

บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการตนเองของชุมชน

อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ¹

สุวรรณา เขียวภักดีพร²

พระปลัดสุระ ญาณธโร³

กันตพัฒน์ พรสิริวัฒนสิน⁴

ปกรณ์ ปริยากร⁵

บทคัดย่อ

บทบาทปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้นำชุมชนที่อาศัยความเชื่อมั่นศรัทธาจากชาวบ้านของการเป็นบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิตและเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและเสียสละต่อส่วนรวม เป็นผู้สร้างความรู้เข้าใจเกี่ยวกับชุมชน สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่และนำมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน โดยการใช้ทักษะด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สั่งสมมาใช้ในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ภายในชุมชน รวมไปถึงการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสร้างเป็นอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในชุมชน เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดความจงรักภักดีต่อชุมชน การสร้างค่านิยมร่วมของชุมชนทางด้านคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นชุมชนแห่งปัญญาที่มีทั้งคนดี และคนเก่ง อีกทั้งการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างกลมกลืน มีความรู้ที่เท่าทันและปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงภายนอกได้ พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: ปราชญ์ชาวบ้าน การจัดการตนเอง ชุมชน

¹อาจารย์, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

1767 ถนนพัฒนาการ เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ

e-mail: orapin.piyak@kbu.ac.th

²อาจารย์, หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตและศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต 1767 ถนนพัฒนาการ เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ

e-mail: suwana.nko@kbu.ac.th

³อาจารย์, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

e-mail: sura2479@hotmail.com

⁴อาจารย์, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

1767 ถนนพัฒนาการ เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ

e-mail: narit.mon@kbu.ac.th

⁵รองศาสตราจารย์, ผู้อำนวยการหลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

1767 ถนนพัฒนาการ เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ

e-mail: priyakompakorn@gmail.com

The Role of Local Wisdom Scholars in Community Self- Management

Orapin Piyasakulkiat¹

Suwanna Khiewphakdi²

Phrapaladsura Yanatharo (Juntuek)³

Kantaphat Phonsiriwatcharasin⁴

Pakorn Priyakorn⁵

Abstract

The major role of local wisdom scholars is to be community leaders, who are trustworthy of the villagers. Local wisdom scholars exhibit a good role model of struggle for existence, sacrifice and moral for the community as well as knowledge management in community. They use local wisdom to promote learning, communication, and local culture into identity and community pride. They stimulate villagers to share value to be intellectual community and integrate the local wisdom with the science of harmony. Moreover, they are equipped with knowledge and skills for coping with external changes and ability for sustainable future.

Keywords: Local wisdom scholar, self-management, community

¹Lecturer, Master of Public Administration Programmed, Kasem Bundit university

1767 Patanakarn Road, Suan Luang, Bangkok 10250

e-mail: orapin.piy@kbu.ac.th

²Lecturer, Philosophy in Hospitality Industry and Tourism Management Programmed, Kasem Bundit University

1767 Patanakarn Road, Suan Luang, Bangkok 10250

e-mail: suwana.nko@kbu.ac.th

³ Lecturer, Public Administration Programmed, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

e-mail: sura2479@hotmail.com

⁴Lecturer, Public Administration, Kasem Bundit university

1767 Patanakarn Road, Suan Luang, Bangkok 10250

e-mail: narit.mon@kbu.ac.th

⁵ Associate Professor, Director of Public Administration, Kasem Bundit university

1767 Patanakarn Road, Suan Luang, Bangkok 10250

บทนำ

การจัดการตนเองของชุมชนมีพื้นฐานมาจากแนวความคิดที่เชื่อมั่นว่าคนในชุมชนเท่านั้นที่สามารถจัดการชุมชนของตนเองได้ดี เพราะคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่ทราบถึงวิธีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชน รวมไปถึงการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยได้ โดยการสะสมเป็นองค์ความรู้ ประสบการณ์ หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้าน คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดสังคมน่าเป็นเวลานาน และมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งในท้องถิ่น เพื่อให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

การส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำมาใช้ในการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คุ่มค่า และมีประสิทธิภาพต่อสังคมโดยรวม โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้มุ่งเน้นการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานโดยใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของพลังประชารัฐมาใช้ในการพัฒนาที่ยั่งยืนและให้ “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา การจัดการชุมชนจึงมีลักษณะของความร่วมมือของคนในชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการตนเองเพื่อสร้างสรรค์พลังที่เข้มแข็ง และการก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างยั่งยืน

ในการจัดการตนเองของชุมชนต้องเกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างการเรียนรู้ในชุมชนว่าตนเองว่าตนคือใคร มีศักยภาพอย่างไร และจะก้าวเดินไปอย่างไรที่เกิดความมั่นคง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ฐานเดิมที่ตอบโจทย์ในการแก้ปัญหาของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ด้วยสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กระบวนการเรียนรู้ชุมชนจึงมีความสำคัญในการจะนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาสร้างเป็นความรู้ใหม่และเกิดความภาคภูมิใจของชาติกลับคืนสู่สังคมไทย

ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ฯลฯ อีกทั้งการรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาในการบูรณาการกับวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ โดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการนำประสบการณ์ความรู้ ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาสังคมและการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในอนาคต บทบาทปราชญ์ชาวบ้านจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการตนเองของชุมชนให้เกิดเข้มแข็ง และยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

1.ปราชญ์ชาวบ้านกับแนวความคิดในการจัดการท้องถิ่น

ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งบางครั้งก็เรียกตนเองว่า “คนนอกระบบ” เป็นบุคคลในท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น จากการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ และสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวตน เชื่อมโยงคุณค่าจากอดีตกับปัจจุบันให้กับชุมชน ได้อย่างเหมาะสม องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านมีความหลากหลายตามความถนัดและการปฏิบัติของแต่ละคน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีการหล่อหลอม ซึมซับ บ่มเพาะ คั้นคว่ำ ทดลอง โดยใช้วิถีชีวิตของตนเองเป็นห้องทดลองขนาดใหญ่ ผ่านการทดสอบความถูกต้อง คัดสรรกลั่นกรองจนเกิดประโยชน์ นำไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิต แก่ผืนแผ่นดิน ทั้งที่เป็นมรดกและทั้งที่เป็นสมบัติทางปัญญา สามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้สืบสานต่อไป โดยปราชญ์ชาวบ้านมีแนวคิดในการจัดการท้องถิ่นตนเอง ดังนี้

1.1 การรู้จักชุมชนของตนเอง ปราชญ์ชาวบ้านจะใช้ปัญญาทำงานแทนเงินตรา ในการคิดวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่เกิดจากอะไร ใครทำให้เกิดปัญหา การทราบถึงข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ารากฐานของชุมชนมีความเป็นมาอย่างไร มีทรัพยากรอะไรบ้างในชุมชน เช่น ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และ ทุนทางทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนมีจำนวนเท่าไร ชีวิตหรือชุมชนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งที่จำเป็น อะไรคือสิ่งที่

ต้องการ นำมาใช้ในการวิเคราะห์ชุมชนของตนเองเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และทราบถึงความจำเป็นและความต้องการที่แท้จริงของชีวิตและชุมชน สามารถนำไปจัดความสัมพันธ์หรือกำหนดท่าทีต่อสิ่งที่มีผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมภายนอก อีกทั้งเป็นผู้เลือก คัดสรรอะไรควรรับ หรือควรปฏิเสธ รับแล้วควรปรับให้เข้ากับชีวิตหรือชุมชนได้อย่างไร เป็นการจัดทำแผนที่จากปัจจัยภายนอก

1.2 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน จากความเชื่อมั่นที่ว่าถ้ามนุษย์เกิดปัญญาจะสามารถแก้ปัญหาได้ ปราชญ์ชาวบ้านจะมีวิธีการพัฒนาคนให้เกิดปัญญาในการทำงานร่วมกันในชุมชน โดยกระบวนการในการสร้างคนเข้ามามีส่วนร่วมแทนอำนาจสั่งการ ใช้วิธีการทำงานโดยชักชวนคนเข้าร่วมจากกลุ่มเล็ก ๆ ก่อนทำให้เกิดผลงานเห็นชัดเจน มีตัวอย่างรูปธรรมพิสูจน์ได้ จนเกิดการยอมรับว่าสามารถทำได้จริง จึงขยายผลไปสู่กว้าง ชักชวนสร้างแนวร่วมให้คนเข้าร่วม กระบวนการมากขึ้นเรื่อยๆ มีหลักในการระดมความคิดร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ แต่จะให้ความสำคัญกับการระดมสมองในที่ประชุม นำแนวคิดของแต่ละคนมาปรับปรุงพัฒนาร่วมกัน เมื่อเกิดความชัดเจนทางความคิดก็หาแนวทางในการปฏิบัติ ถ้ามถึงวิธีการการทำ? มีใครต้องรับผิดชอบ? ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง? ใช้งบประมาณเท่าไร? ตอนนี้มีอยู่เท่าไร? จะมีวิธีการจัดการอย่างไรจึงจะคุ้มค่า? ตั้งคำถาม หา

คำตอบ ทุกประเด็นให้ชัดเจน เมื่อคิดวิเคราะห์ แล้วต้องลงมือทำด้วยตัวเอง แต่ถ้าเพียงแต่คิด เพื่อเสนอให้คนอื่นทำจะไม่ได้ผล ดังนั้น จะต้อง ยึดถือคติ “คิดแล้วต้องลงมือทำ”

1.3 การพัฒนาชุมชนบทบาทในการบริหารจัดการตนเอง การลงมือปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาชุมชนต้องเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการบริหารจัดการตนเอง หน่วยงานราชการเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ส่งเสริมสนับสนุน เท่านั้น ที่ผ่านมาการบริหารพัฒนาชุมชนมีหน่วยงานราชการเป็นหลัก ชุมชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วมและถูกกำหนดให้ปฏิบัติตามคำสั่งของหน่วยงานราชการ และได้นำผลงานที่ได้ไปรายงานถึงผลสัมฤทธิ์ตามลำดับชั้นจนถึงระดับกระทรวง เป้าหมายของราชการจึงไม่ได้อยู่ที่การแก้ปัญหาต่างๆเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้านแต่อย่างใด แต่อยู่ที่ผลงานของหน่วยงานราชการเอง ดังนั้น ชาวบ้านจะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการตนเอง ข้าราชการต้องลดบทบาทตัวเองลง ให้ชุมชนสามารถดำเนินการด้วยตัวเอง ได้หน่วยงานราชการเป็นเพียงผู้สนับสนุน ชาวบ้านต้องร่วมกันคิดและหาแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยองค์ความรู้และศักยภาพของชาวบ้านเองในการแก้ปัญหาของท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม กับทั้งวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของยุคสมัย

1.4 ประชาชนชาวบ้านเป็นบุคคลต้นแบบในการสร้างชุมชนคนดี

ประชาชนชาวบ้านผู้ที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือ และให้ความศรัทธาคุณสมบัติส่วนตัวที่ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในชุมชน อาทิเช่น การเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดี มีความซื่อสัตย์ มีจิตสาธารณะและมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม อีกทั้งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้แก้ปัญหาให้กับชุมชน รวมไปถึงภารกิจในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีคุณค่าที่มีอยู่ในตนเองให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม วิถีชีวิตของประชาชนชาวบ้านส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตตามแนวทางของหลักเศรษฐกิจพอเพียงแทบทั้งสิ้น เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ ส่วนใหญ่ยึดหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต ที่พออยู่พอกิน มีสติ ปฏิเสธสังคมบริโภคนิยมวัตถุ แต่เน้นมิติทางจิตใจ เป็นกัลยาณมิตรอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม หลักคิดและวิถีชีวิตของประชาชนเป็นสิ่งที่คนในยุคสมัยนี้ควรได้เรียนรู้ และนำไปเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญา วิธีการในการทำงาน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดีในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ โดยใช้ปัญญาความรู้ความเข้าใจกับสิ่งนั้น และมีวิธีการความสามารถในการบริหารจัดการข้อเสนอที่ผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนชาวบ้านเป็นชุมชนทรัพยากรที่ต่อนำมาใช้ในการจัดการชุมชนของตนเอง

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น: เครื่องมือในการจัดการตนเอง

ปัจจุบันเป็นยุคแห่งข่าวสารข้อมูลที่นับวันโลกยิ่งไร้พรมแดนส่งผลกระทบต่อส่วนต่างๆของสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม การตอบรับกระแสวัฒนธรรมจากต่างถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ทำให้ความเป็นชุมชนเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงและละทิ้งภูมิปัญญาเดิมอย่างสิ้นเชิงและก่อให้เกิดปัญหาในสังคมมากมาย การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้ในการพัฒนาสังคมให้มีความยั่งยืน เนื่องจากองค์ความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา ด้วยเทคนิควิธีของชาวบ้านที่คิดเองทำเองทั้งในแนวทางกว้างและทางลัดนำมาประกอบในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆและช่วยในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีวิธีการดังนี้

2.1 การรู้จักตนเองและการเรียนรู้อย่างเท่าทัน

แนวทางการพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาใช้ฐานความรู้ทาง“วิทยาศาสตร์” ซึ่งโดยการพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยใช้หลักเหตุและผล การให้ความสำคัญต่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์นำมาใช้ในการพัฒนาสังคมให้มีความทันสมัย แต่ขณะเดียวกันในสังคมต่าง ๆ ต่างก็มีวัฒนธรรมที่หลากหลายที่ล้วนเกิดจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สร้างขึ้นมามีด้วยตนเองและเหมาะสมกับชุมชนของตนเองทั้งสิ้น อีกทั้งยังเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนพัฒนาได้ด้วยความรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่น

ของตนเองอีกด้วย ดังนั้น ในการพัฒนาท้องถิ่นใด ๆ ก็ตามต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างมาก การสืบค้นภูมิปัญญาชาวบ้าน ค้นหาผู้รู้ ปราชญ์ท้องถิ่นนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ชุมชนนั้น สมาชิกในชุมชนต้องมีการเรียนรู้อย่างเท่าทันตลอดเวลา เพื่อนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องมีการผสมผสานองค์ความรู้ที่หลากหลายและต้องมีการปรับตัว ในการเรียนรู้ชุมชนของตนเองต้องมีความต่อเนื่อง และปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ซึ่งการปรับตัวนี้เราเรียกว่า “Situated Knowledge” มีลักษณะของการทับซ้อนในหลายมิติ (กาญจณพนพันธุ์, 2544: 170-171) โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่ เกิดนวัตกรรมที่มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ตนเองอย่างผสมผสาน กลมกลืนกับสถานการณ์ปัจจุบันและมีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง และยังสามารถช่วยให้การพัฒนาก้าวไปบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิในกลุ่มคนต่างๆได้ดีอีกด้วย (พงศพิต นันทสุวรรณ และเรขพินิจ 2545: 15)

2.2 ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่สามารถทำให้ชาวบ้านในชุมชนพึ่งพาตนเองได้

เริ่มจากเรื่องง่าย ๆ คือเรื่องเกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร ยา รักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ปัจจัยเหล่านี้ชาวบ้านได้ใช้ประกอบในการดำรงชีวิตตามวิถีของพวกเขา และจะมีการผสมผสานดัดแปลงหาวิธีต่าง ๆ มาใช้ในชีวิตประจำวัน การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนอกจากการสืบสานของภูมิปัญญาดั้งเดิมแล้วการเปิดรับสิ่งใหม่ๆที่ดี เข้ามาเติมต่อกับภูมิปัญญาเก่าก็นับเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสืบสานลมหายใจของแผ่นดิน สอดคล้องกับคติธรรมของพระธรรมดิลก คือ “ไม่หลงของเก่า ไม่เมาของใหม่” ที่ว่าไม่หลงของเก่าหมายความว่า อดีตที่ผ่านมาบางสิ่งอาจไม่เหมาะสมกับกาลสมัย เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหารรวมทั้งประเพณีต่าง ๆ จึงต้องมีการปรับประยุกต์ของเก่าคือ “เรามีของเก่าแต่ไม่ถึงกับหลงขณะเดียวกันก็ไม่เมาของใหม่” ภูมิปัญญาไทยจึงมีความสำคัญชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นความรู้ที่ได้สั่งสมจากประสบการณ์ของคนในชุมชนมาเป็นเวลานาน มีการเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆเข้าด้วยกัน มีถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการที่ง่ายและเหมาะสมตามสภาพของแต่ละท้องถิ่น หากพิจารณาอย่างรอบด้านแล้ว พบว่า ชุมชนในยุคปัจจุบันมีความอ่อนแอ เนื่องจากขาดวัฒนธรรมในความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรักความหวงแหนในชุมชนน้อยลง เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนทุกๆด้าน รวมทั้งสภาพปัญหาต่างๆตามมามากมาย การ

แก้ไขปัญหาลเหล่านั้นทำได้ยากขึ้น ศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หายไป ชุมชนจึงขาดรากฐานในการพัฒนาตนเอง แต่ในทางตรงข้ามหากชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง โดยได้อาศัยวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชน มีจิตวิญญาณผูกพันกัน มีความรักใคร่สามัคคี ช่วยเหลือแบ่งปันกัน สามารถควบคุมและจัดการปัญหาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ เกิดเป็นชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมรับผลกระทบจากภายนอกได้ (ดุลยเกษม และ งามพิทยาพงศ์, 2540: 8 –10)

2.3 การเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาตนเอง

ชุมชนต้องมีการพัฒนาตนเอง การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชาวบ้านเกิดภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองจะส่งผลให้เกิดเป็นพลังที่เข้มแข็งของชุมชน แต่หากการมุ่งเน้นการส่งเสริมภูมิปัญญาเดิมโดยปราศจากการใคร่ครวญ พินิจพิจารณาอย่างรอบคอบแทนที่จะเกิดความอองงาม อาจจะนำไปสู่ความอับจนทางปัญญาได้ ดังนั้น ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนชาวบ้านต้องมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านกับศาสตร์ต่างๆด้วย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชาวบ้านมีความรู้ความสามารถในการปรับตัวได้อย่างเหมาะสม

โดย “ไม่หลงของเก่า ไม่เมาของใหม่” อีกทั้งมีการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ การมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รัก และเอื้ออาทรต่อกันและมีความรักท้องถิ่น รัก ชุมชน และ มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544: 51-56) ความเข้มแข็งของชุมชนที่จะมีลักษณะที่มีความเป็นปึกแผ่นในทางกายภาพหรือรูปธรรม สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพของการพึ่งพาอาศัยกันและกันและร่วมมือในกิจกรรมต่างๆทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรมค่านิยม ความเชื่อร่วมกัน และมีความผูกพัน ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้สูงขึ้นทั้งในด้านทุน แรงงาน ทรัพยากร โดยสามารถควบคุมและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง จากการอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก

ดังนั้น การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการจัดการชุมชนของตนเอง โดยการเรียนรู้ชุมชนเพื่อการรู้จักตนเองและการปรับตัวอย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ สามารถในการพึ่งพาตนเองและปรับตัวได้อย่างเหมาะสมตามสภาพการณ์ของแต่ละท้องถิ่น และเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาตนเองด้วยกระบวนการเรียนรู้ในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านกับศาสตร์ต่างๆภายใต้จิตสำนึกของการพึ่งตนเอง ความรักและเอื้ออาทรต่อกัน

ความรักในท้องถิ่น รักชุมชน และมีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและสร้างเครือข่ายที่ดี เพื่อเกิดเป็นพลังแห่งความเข้มแข็งของชุมชน

3. บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในกระบวนการสร้างเข้มแข็งของชุมชน

เมื่อชุมชนเผชิญปัญหาวิกฤติ การพึ่งตนเองเป็นหลักการเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยการระดมความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนรวมไปถึงระดมทุนทางสังคมหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ด้วยความเชื่อพื้นฐานที่ว่า “คนเท่านั้นเป็นที่พึ่งแห่งตน” ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้นำทางปัญญาที่นำองค์ความรู้พื้นบ้านมาพัฒนาชุมชนของตนเองได้ โดยการใช้สถานภาพทางสังคมหรือภาวะผู้นำในการที่จะพยายามสร้างแนวร่วมเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนให้มากที่สุด และจงใจให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาย่างบูรณาการทั้งทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านเทคโนโลยีทางการสื่อสารรวมไปถึง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และด้านการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงในลักษณะที่เชื่อมโยงส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังต่อไปนี้

3.1 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็น

การรวมตัวทั้งในเชิงพื้นที่และในเชิงของประเด็นที่สนใจร่วมกัน โดยหนุนเสริมให้ชุมชนมีความสามารถในการรวมตัวกันทำประโยชน์ต่อส่วนรวม อาจจะเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรม การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านสื่อบุคคล สื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่น เป็นต้น Cohen และ Uphoff, (1980) และ David และ Newstrom (1985) กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมว่าเป็นการค้นปัญหาและสาเหตุของปัญหา การวางแผนตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล รวมไปถึงการสร้างกลไกทางกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับเพื่อให้ในภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องเข้ามารวมสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น (พวงงาม, 2553: 240)

3.2 การส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน

ชุมชนที่เข้มแข็งต้องมีส่งเสริมให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชาวบ้านในชุมชนมีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาในการรับรู้ข้อมูลต่างๆ ทั้งสภาพแวดล้อมภายใน และการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชน ซึ่งถือว่าการเรียนรู้เป็นหัวใจในการจัดการชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ชาวบ้านในชุมชนต้องเรียนรู้ว่าชุมชนของตนเองมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร มีทรัพยากรของชุมชนอะไรบ้าง เช่น ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ที่จะนำไปใช้พัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่างทั่วถึงและยั่งยืนในชุมชน รวมไปถึงศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของชุมชนที่ควรคุณค่าใน

การเก็บรักษาไว้และส่งต่อให้กับยุวชนรุ่นหลังสืบไป การเรียนรู้ชุมชนหรือการรู้จักชุมชนของตนเองเป็นการสร้างความเข้าใจในตนเองอย่างถูกต้อง อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาที่สามารถตอบสนองตรงตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งต้องข่าวคราวในด้านต่างๆทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน ดังนั้น ในการเป็นชุมชนที่เข้มแข็งสมาชิกต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน เพราะการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

3.3 การส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นองค์รวมเพื่อสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นใน 3 มิติ ทั้งมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านสังคม ในการจัดการชุมชนที่ดีสมาชิกของชุมชนต้องมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายในกระบวนการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดผลประโยชน์ในระยะยาว และกระจายให้แก่คนในสังคมยุคปัจจุบันเท่าๆกับการเอื้อประโยชน์แก่คนรุ่นต่อไปอย่าง

เท่าเทียม เป็นแสดงถึงการพึ่งพาตนเองได้ เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ต่อไปโดยไม่ล้มละลายถือว่าเป็นการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

3.4 การส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชน

วัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสั่งสมและสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมาอีกคนอีกรุ่น วัฒนธรรมยังเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นเครื่องวัดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมในชุมชนอีกด้วย การส่งเสริมวัฒนธรรมอันดั้งเดิมของชุมชนด้วยการเรียนรู้และฝึกตนเองให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นวิธีการที่ดีและควรปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก ด้วยการปลูกจิตสำนึกสมาชิกของชุมชนในลักษณะการอบรมสั่งสอน หรือการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีก็ตาม มีการอนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการเลือกสรรวัฒนธรรมที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วให้กลับมามีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น

โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม รวมไปถึงการพัฒนาสร้างสรรค์และปรับปรุงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัยอันก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีการถ่ายทอดและส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง และการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งภายในประเทศและประเทศอื่นๆ ทั่วโลก

3.5 การส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกรักชุมชน

การสร้างจิตสำนึกรักชุมชน เป็นการฝึกกำลังโดยการส่งเสริมให้สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน อุทิศตน และเสียสละเวลาทำงานเพื่อชุมชน หวงแหนสมบัติสาธารณะของชุมชน โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่างๆ สร้างพลังร่วมทั้งทางด้านอารมณ์ จิตวิญญาณแห่งชุมชน ร่วมกันสร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สร้างวินัยในตนเองเพื่อเป็นตัวอย่างในการทำหน้าที่พลเมืองดี แสดงถึงการมีความรับผิดชอบ และมีจิตสาธารณะต่อสังคม โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

3.6 การส่งเสริมค่านิยมร่วมเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในชุมชน

ค่านิยมเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม ในชุมชนเป็นการส่งเสริมโดยการใช้หลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการวางกฎ เกณฑ์ ความประพฤติของสมาชิกในชุมชนจากการใช้ ปัญญาและเหตุผลรวมกัน เกิดเป็นมโนธรรมที่ รู้จักแยกแยะความดี ชั่ว ถูก ผิด สิ่งใดควร ประพฤติ ไม่ควรประพฤติ เป็นค่านิยมร่วมในการ ดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ การใช้ หลักของความดีงาม ความถูกต้องแสดงออกทั้ง ภายนอก วาจา ใจของแต่ละบุคคลซึ่งยึดมั่นไว้เป็น หลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็น นิสัย และการแสดงออกเป็นการประพฤติ ปฏิบัติ ของบุคคลในชุมชนถึงความดีงามนั้นๆทั้งต่อ ตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้เกิดความ สงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง เป็นประโยชน์ต่อ สังคมและต่อการพัฒนาประเทศชาติ ซึ่ง สอดคล้องกับ ทฤษฎี ทางจิตวิทยา ของ ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้ อธิบายทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทยที่ว่า “ลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจซึ่ง จะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา เพื่อส่งเสริม ให้บุคคลเป็นคนดีและ คนเก่ง” โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนของดอกผล เปรียบเสมือนเป็น ลักษณะพฤติกรรมคนดีและเก่ง การที่ต้นไม้จะให้ ดอกผลใหญ่จะต้องมีลำต้นและรากที่สมบูรณ์ ส่วนของลำต้นที่สมบูรณ์ เปรียบเสมือนลักษณะ ทางจิตใจ ซึ่งเป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่ดี คือ มี ทศนคติ ค่านิยมที่ดี และคุณธรรม มีเหตุผลเชิง จริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคต คาดการณ์ไกล เชื่อ

อำนาจในตน มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และในส่วน ของรากต้นไม้ เปรียบเสมือนลักษณะทางจิตที่ เป็นพื้นฐานที่จะชอบไขหาอาหารเลี้ยง ลำต้นให้ สมบูรณ์ คือ สติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคม สุขภาพจิตดี

ปราชญ์ชาวบ้านจึงมีบทบาทสำคัญใน กระบวนการสร้างเข้มแข็งของชุมชน โดยเป็นผู้ที่ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในชุมชนของตนเองร่วมกันจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นระบบและเกิดความ ยั่งยืน ด้วยการเรียนรู้และฝึกตนเองให้เห็นคุณค่า ของวัฒนธรรมชุมชน กระตุ้น ปลุกฝังให้เกิด จิตสำนึกรักชุมชน มีความหวงแหนสมบัติ สาธารณะของชุมชน และเกิดค่านิยมร่วม เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในชุมชน เกิดเป็น อัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดีงามในชุมชน นำไปสู่ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข นำมาซึ่งความ เจริญรุ่งเรืองของชุมชนสืบไป

บทสรุป

การพัฒนาประเทศได้ให้ความสำคัญกับ การจัดการตนเองของชุมชน โดยการนำองค์ ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เพื่อแก้ไข ปัญหาของชุมชน ด้วยเชื่อมั่นที่ว่าตนเองเท่านั้น สามารถจัดการชุมชนของตนเองได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ในการขับเคลื่อนการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจและสังคมจากการเพิ่มผลิตภาพ การผลิตบนฐานใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมที่เน้น

กระบวนการมีส่วนร่วมของพลังประชาชน โดยให้ “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา จากการนำประสบการณ์ความรอบรู้ ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ประชาชนชาวบ้านผู้สะสมภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ของท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีการหล่อหลอม ซึมซับ บ่มเพาะ คั้นคว้า ทดลองโดยใช้วิถีชีวิตของตนเอง กลั่นกรองสิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิต แก่ผืนแผ่นดิน สืบทอดเป็นมรดกและสมบัติทางปัญญาถ่ายทอดให้กับผู้อื่น จึงเป็นผู้มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนตนเอง เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนอย่างถูกต้อง โดยใช้ความเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวประชาชน

ชาวบ้านเองสร้างความร่วมมือกับชาวบ้านช่วยกันคิด วิเคราะห์และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น ด้วยการจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างเป็นระบบ และคำนึงถึงความยั่งยืนในอนาคตเป็นสำคัญ การปลูกจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวมจนเกิดเป็นวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งคนดีและคนเก่ง ประยุกต์ใช้ศาสตร์ต่างๆอย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมภายนอก สามารถสร้างพลังในการจัดการตนเองเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน นำมาซึ่งความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืน

References

- Cohen, JM and Uphoff, NT. (1980). “Participation’s Place in Rural Development: Seeking Clarity through Specificity”. **World Dev.** 8(3): 219 - 222.
- David, K and Newstrom J.W., (1985). **Human Behavior at Work: Organizational Behavior.** New York: McGraw Hill.
- Dulyakasem, U. and Gnamwitayapong, O., (2540). **Education System and Community: Conceptual and Suggestion for Research.** Bangkok: Plan Printing. Thailand.
- Ganjanapan. A. (2544). **The Complex Method of Community Research: Dynamic and Potential of Community Development.** Bangkok: NRCT. Thailand.
- Pongpit, S., Nunthasuwan, W., and Raekpinit, J.,(2545).**The Learning Process to Sustainable Development,** Bangkok: Charoenwit Press. Thailand
- Poungngarm, K. (2553). **Self-management and local communities.** Bangkok: Bophit Printing.Thai.

Office of the National Economic and Social Development Broad. (2554). **The Panning of National Economic and Social Development 12th (2555-2559).** Office of the Prime Minister.Thailand.